

Okregu ziemskiego
wierzchnia Część.

1.

HUGO GROTIUS J.C.

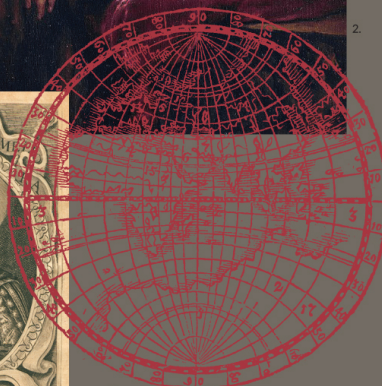
3.

4.

2.

Okregu ziemskiego
część spódnia.

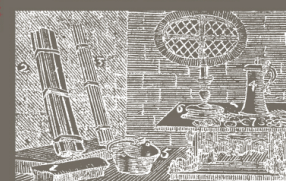
Aër. Powietrze.

Aqua. Woda.

Metalia. Kruszce.

Geometria. Miernictwo.

XVII wiek REWOLUCJA NAUKOWA

Wiek XVII to czas dramatycznych wydarzeń w całej Europie: wojen, epidemii, klęsk żywiołowych, ale także czas wyjątkowego rozwoju nauki. Szczególny wzrost zanotowały dyscypliny przyrodnicze dzięki intensywnym badaniom otaczającego świata, funkcjonowania ludzkiego ciała i kosmosu. Prace te toczyły się dwutorowo: obok refleksji teoretycznej rozwijała się technologia. W XVII wieku skonstruowano liczne instrumenty naukowe, które miały wiele zastosowań praktycznych m.in. w medycynie, eksploracji Ziemi, pozyskiwaniu surowców. Osiągnięcia nauki docierały do szerszych niż dotąd kręgów dzięki rozwojowi szkół, drukarstwa i wzrastającej dostępności do wiedzy. Drogą do poznawania rzeczywistości i człowieka stawały się nowe metody badawcze: obserwacja, eksperyment, indukcja, nie zaś wyłącznie studiowanie dzieł autorów starożytnych i konfrontowanie ich z Biblią.

Sferę nauki zaczęto oddzielać od religii – teologię przestano uważać za naukę porównywalną z innymi dyscyplinami. Rodził się racjonalizm i kultura mieszczańska. Nowemu spojrzeniu na świat nadawali ton m.in. Francis Bacon (1561–1626), Galileusz (1564–1642), Christian Huygens (1629–1695), Johannes Kepler (1571–1630), William Harvey (1578–1657), Thomas Hobbes (1588–1679), Hugo Grotius (1583–1645), Baruch Spinoza (1632–1677). To również epoka wielkich artystów: Caravaggia (1571–1610), Petera Paula Rubensa (1577–1640), Rembrandta (1606–1669).

Na ziemiach polskich – doświadczonych w XVII wieku przez wojny ze Szwecją, Turcją i Moskwą, wewnętrzne walki z Kozacyzną – nastąpił upadek gospodarki i miast, po potopie szwedzkim wzrastała ksenofobia i nietolerancja religijna, co skutkowało także obniżeniem jakości nauczania.

Południowo-zachodnia Wielkopolska – z uwagi na migrację protestantów z pobliskiego Śląska – znalazła się w lepszej sytuacji: w pasie przygranicznym powstały nowe miasta, które stanowiły ważne ośrodki sukiennictwa i młynarstwa, m.in. Rawicz, Szlichtyngowa, Bojanowo, Kargowa. Wśród osadników było wiele osób wykształconych, po studiach uniwersyteckich oraz wykwalifikowani rzemieślnicy i kupcy, którzy wpłynęli na wszechstronny rozwój miast, w których zamieszkali.

1. Johannes Kepler; domena publiczna
2. Christian Huygens; domena publiczna
3. Hugo Grotius; domena publiczna
4. Francis Bacon; domena publiczna
5. ilustracje: J.A. Komeński, Świat rzeczy pod zmysły podpadających... Warszawa 1770, Muzeum Okręgowe w Lesznie

Organizator:

MUZEUM
OKRĘGOWE
w Lesznie

WIELKOPOLSKA

INSTYTUCJA KULTURY
SAMORZĄDU
WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO

Dofinansowanie:

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

WIELKOPOLSKA

SAMORZĄD
WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO

Partnerzy medialni:

wielkopolska
kultura w podcastach

Radio
POZNAN

EMAUS
dobry radio

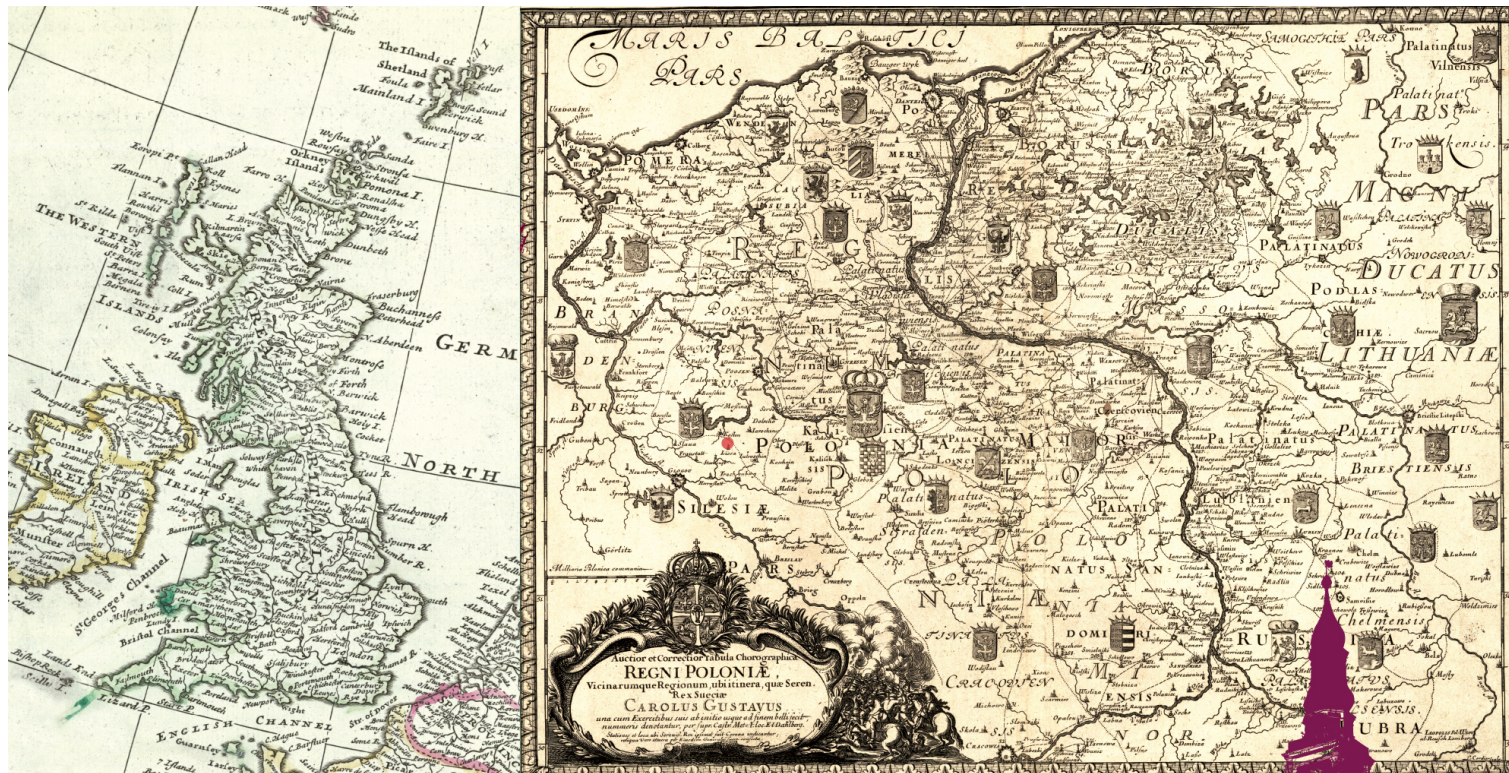
Radio Elita
LESZNA

ESKO

PANORAMA
LESZNA

ABC
LESZNA

Zadanie dofinansowane jest ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury – państwowego funduszu celowego w ramach programu MKiDN „Edukacja kulturalna” oraz środków Samorządu Województwa Wielkopolskiego

MAŁA EUROPA W WIELKOPOLSCE

1. Mapa Szkocji – fragment; Amsterdam 1618; domena publiczna
2. Mapa Polski, Norymberga 1696; Muzeum Okręgowe w Lesznie
3. Płyta nagrobna Davida Thomsona (1614–1682) w lapidarium przy kościele św. Krzyszta w Lesznie; fot. Paulina Pracz

W wyniku toczących się w XVI i XVII wieku w Europie wojen, zwłaszcza wojny trzydziestoletniej, wielu ludzi musiało opuścić swe domy. Liczni znaleźli schronienie w Polsce, która w tym czasie była państwem wielonarodowym. Przygraniczne wówczas Leszno i wiele wielkopolskich miast od połowy XVI wieku było miejscem azylu do religijnych uciekinierów z pobliskiego Śląska, ale także z Czech, Moraw, Węgier i Szkocji. Stało się tak za sprawą części wielkopolskiej szlachty: m.in. Górków, Ostrorogów, Leszczyńskich, Latalskich, Zbąskich, którzy przyjmowali w swych dobrach wyznawców innych religii i pozwalali im wyznawać swą wiarę. Niektórzy, jak Leszczyńscy, sami byli ważnymi przywódcami reformacyjnymi w Polsce.

Leszno w XVII wieku było miastem z międzynarodową społecznością – zamieszkiwali je Polacy, Czesi, Niemcy, Szkoci, Żydzi, a także Węgrzy, Włosi.

Szkoci pojawili się w Polsce w większej liczbie w XVI wieku. Wielu osiadło w Gdańsku z powodu prowadzonych interesów w tym portowym mieście, większość szukała w Polsce swobody religijnej. W Wielkopolsce Szkoci osiedlali się w drugiej połowie XVI wieku, spotkać ich można było w większych i mniejszych miastach, nie tylko w Poznaniu, ale także w Lesznie, Gostyniu, Piaskach, Szamotułach, Skokach, Koninie, Żychlinie. Byli wyznawcami kalwinizmu i zazwyczaj zajmowali się handlem.

Ich charakterystyczne nazwiska z czasem ulegały polonizacji i otrzymywały nowe, bardziej swojskie brzmienie, np. Young stawał się Jungą, Daniels Danielem, Ramsay Ramzą, Brown Brunem.

W Lesznie także osiedlali się Szkoci, o czym świadczą nazwiska mieszkańców od połowy XVII wieku: Rait, Farcher, Innes, Logan, Thomson, Turner. Szkockie korzenie miała także dynastia duchownych w Lesznie i Łobżenicy – Musoniusów.

Organizator:

Dofinansowanie:

Partnerzy medialni:

Zadanie dofinansowane jest ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury – państwowego funduszu celowego w ramach programu MKiDN „Edukacja kulturalna” oraz środków Samorządu Województwa Wielkopolskiego

XVII-wieczne LESZNO WIELKOPOLSKIE ATENY

XVII-wieczne Leszno było miastem wielonarodowym, wieloreligijnym i wielokulturowym. Funkcjonowały tu wspólnoty chrześcijańskie (katolicy, bracia czescy, luteranie, kalwiniści), Żydzi; Polacy, Niemcy, Czesi, Szkoci, Węgrzy i Włosi. Mówiono po polsku, czesku, niemiecku i hebrajsku.

Wyznaczając wolność światopoglądową w swym mieście Leszczyńscy kierowali swe zainteresowania w stronę kultury europejskiej. Kolejni reprezentanci rodu mieli wiele szacunku dla nauki; sami dbali o wykształcenie i wspierali rozwój szkolnictwa w swych dobrach. Rafał Leszczyński (1579–1636) był uczniem Galileusza i jednym z najlepiej wykształconych Polaków swych czasów.

W centrum zabiegów Leszczyńskich znajdowało się gimnazjum reprezentujące wysoki poziom nauczania, zwłaszcza w czasach pobytu w Lesznie Jana Amosa Komeńskiego (1592–1670). Młodzież z Leszna udawała się na dalszą naukę do Gdańska, Torunia, Wrocławia i na studia uniwersyteckie do Frankfurtu nad Odrą, Lipska, Lejdy, Amsterdamu, Bazylei i Zurychu, a także na uczelnie położone na Wyspach Brytyjskich. W Lesznie znajdowało się cenne archiwum Jednoty braci czeskich, biblioteki parafii ewangelickich, łacińska szkoła luterska, szkółka dla dziewcząt oraz prywatne placówki edukacyjne. Do dyspozycji ludzi pióra były dwie drukarnie. Z ówczesnym Lesznem związani byli – obok najwybitniejszego uczonego, jakim był Komeński – pisarze, poeci i uczeni: Andrzej Węgierski, Maciej Głoskowski, Andreas Gryphius, Samuel Twardowski, Johann Heermann, Adam Samuel Hartmann, Henryk Martini. W gronie literatów znalazła się także łacińska poetka – Anna Memorata. Postacią znaną w całej Europie była również wizjonerka Krystyna Poniatowska.

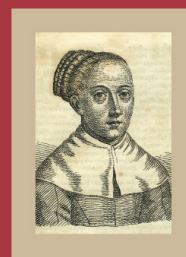
Sukces Leszna jako jednego z naukowych ośrodków XVII-wiecznej Rzeczypospolitej wynikał z kilku czynników, przede wszystkim z otwartej postawy Leszczyńskich – właścicieli miasta. W konsekwencji przyjęcia w swych dobrach religijnych uchodźców doby wojny trzydziestoletniej z pobliskich miast śląskich oraz braci czeskich z Moraw i Czech i przedstawicieli innych mniejszości Leszno wyrosło na ważny ośrodek gospodarczy i naukowy.

1.

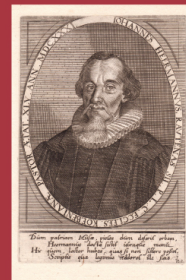
2.

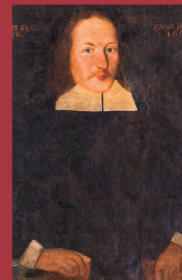
3.

4.

5.

6.

7. Panorama Leszna, około 1650; Muzeum Okręgowe w Lesznie

Organizator:

MUZEUM
OKRĘGOWE
w Lesznie

WIELKOPOLSKA

INSTYTUCJA KULTURY
SAMORZĄDU
WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO

Dofinansowanie:

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

WIELKOPOLSKA

SAMORZĄD
WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO

Partnerzy medialni:

wielkopolska.
kultura w podziale

RADIO
POZNAN

EMAUS
dobry radio

Radio Elka

LESKO

PANORAMA
LESZNA

ABC
LESZNA

Zadanie dofinansowane jest ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury – państwowego funduszu celowego w ramach programu MKiDN „Edukacja kulturalna” oraz środków Samorządu Województwa Wielkopolskiego

Szamotuły
Ostroróg
Bytom Odrzański
Toruń
Leszno

JAN JONSTON

droga do wiedzy

1.

Jan Jonston (właściwie: Johnstone) urodził się 3 września 1603 roku w Szamotułach w rodzinie szkockiego szlachcica Simona Johnstone'a of Craigieburn z hrabstwa Dumfries i Niemki Anny Becker. Przodkowie Jana osiedli w Polsce pod koniec XVI wieku, a potomkowie jego córki oraz brata Aleksandra, od 1645 roku osiadłego w Lesznie, mieszkali na Dolnym Śląsku jeszcze u schyłku XIX w.

Rodzinne miasto Jana – Szamotuły – na przełomie XVI i XVII wieku przeżywało rozkwit gospodarczy i kulturalny. Rozwijało się zwłaszcza sukiennictwo i olejarstwo; swe domy handlowe mieli Szkoci: Jonstonowie, Forbesowie i Gordonowie. Około 1557 roku w Łukasz Górka sprowadził z Królewca czeskiego drukarza Aleksandra Augezdeckiego, który w założonej w Szamotułach drukarni wydawał dzieła dla braci czeskich i luteranów.

Jan Jonston w 1611 roku rozpoczął edukację w szkole braci czeskich w pobliskim Ostrorogu. W 1614 roku kontynuował naukę w Bytomiu Odrzańskim – w szkole sfinansowanej przez Georga von Schönaicha. W Bytomiu naukę zdobywali także: teolog ariański Jonasz Szlichtyng (1692–1667), późniejszy historyk Joachim Pastorius (1611–1681) i poeta Martin Opitz (1597–1637). Wybitni pedagodzy: Baltazar Exner i Kasper Dornavius zaszczepili w swym uczniu zainteresowanie medycyną, filozofią i historią.

10 kwietnia 1619 roku Jonston rozpoczął edukację w akademickim gimnazjum w Toruniu, wynosząc stamtąd świetną znajomość języka hebrajskiego. W 1623 roku udał się do Saint Andrews w Szkocji, gdzie studiował filozofię, teologię i język hebrajski.

W 1625 roku wrócił do Polski, by uregulować sprawy spadkowe. Przerwanych studiów nie ukończył, bo w kraju zatrzymała go panująca zaraza. Los skierował go do Leszna, gdzie zaferowano mu posadę nauczyciela domowego młodych szlachciców: Andrzeja i Władysława Zawadzkich herbu Korzbok.

W pierwszych latach swego pobytu w Lesznie poznał Jonston starszego o 11 lat Jana Amosa Komeńskiego, z którym zawarł przyjaźń. 24 kwietnia 1628 roku, jeszcze jako kandydat medycyny, powołany został do udziału w konsylium lekarskim mającym ocenić wizję Krystyny Poniatowskiej, młodej dziewczyny, której przepowiednie Jan Amos Komeński interpretował i rozpowszechniał w duchu polityki antyhabsburskiej. Rafał Leszczyński powołał do tego gremium wybitnych medyków i teologów. Ta lekarska narada jest uznawana za pierwszy przypadek ekspertyzy medycznej mającej wydać orzeczenie o poczytalności osoby diagnozowanej.

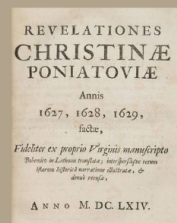

2.

3.

1. Szamotuły, rycina A. Dunckera, XIX w. Muzeum Zamek Górków w Szamotułach
2. Bytom Odrzański, XVIII w.; domena publiczna
3. Toruń, około 1648–1652; domena publiczna
4. J.A. Komeński, *Revelationes Christinae Poniatoviae...*, 1664; Muzeum Okręgowe w Lesznie

4.

Organizator:

Dofinansowanie:

Zadanie dofinansowane jest ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury – państwowego funduszu celowego w ramach programu MKiDN „Edukacja kulturalna” oraz środków Samorządu Województwa Wielkopolskiego

Partnerzy medialni:

1629-1631

1. podróż

Saint Andrews

1629-1631

2. podróż z Zawadzkimi

*Lipsk
Wittenberga
Magdeburg
Zerbst
Berlin
Hamburg
Lejda
Londyn
Cambridge*

1631-1636

3. podróż z Bogusławem

*Franeker
Lejda
Dordrecht
Hardewijk
Calais
Cantenbury
Bristol
Londyn
Gent
Bruksela
Antwerpia
Paryż
Tuluza
Lyon*

Europa.

In nostra Europā,
sunt regna primaria;

Hispania; 1
Gallia; 2
Italia; 3
Anglia, (Britannia) 4
Scotia; 5
Hibernia; 6
Germania; 7
Bohemia; 8
Hungaria; 9
Croacia; 10
Dacia; 11
Sclavonia; 12
Gracia; 13
Thracia; 14
Podolia; 15
Tartaria; 16
Lituania; 17
Polonia; 18
Belgium; 19
Dania; 20
Norvegia; 21
Suecia; 22
Lappia; 23
Finnia; 24
Livonia; 25
Borussia; 26
Moscovia; 27
Russia; 28.

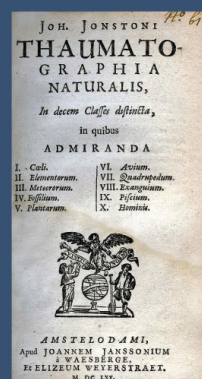
W LESZNIE – wykorzystana szansa na sukces WIELKIE PODRÓŻE

W czerwcu 1629 roku Jan Jonston wraz ze swymi podopiecznymi, młodymi Zawadzkimi, udał się w zagraniczną podróż po Europie zachodniej, która trwała do sierpnia 1631 roku. Podróżnicy zwiedzili Niemcy, Holandię i Anglię, byli m.in. w Lipsku, Wittenberdze, Magdeburgu, Zerbst, Berlinie, Hamburgu, Groningen, Lejdzie, Londynie i Cambridge.

Po powrocie do kraju Rafał Leszczyński zatrudnił Jonstona na stanowisku nauczyciela swego syna Bogusława i wkrótce wyruszył z nim oraz Władysławem Dorohostajskim w kolejną podróż europejską, która trwała od lutego 1631 do marca 1636 roku. Był to bardzo pracowity czas i świetnie wykorzystany. Podczas wyprawy podróżnicy zwiedzili m.in. Franeker, Lejdę, Dordrecht, Hardewijk, Londyn, Oxford, Calais, Bristol, New Salisbury, Centerbury, Ostenda, Gent, Brukselę, Antwerpia, Paryż, Saumur, Tuluzę, Montpellier, Lyon, Turyn, Neapol, Bolonię, Ferrare, Wenecję i Padwę.

Jonston równocześnie pracował naukowo. W 1632 roku ukazało się w Amsterdamie jego dzieło pt. *Thaumatrographia naturalis...*, opisujące świat z perspektywy zjawisk i twórców przyrody. Był to pierwszy przystępny zbiór wiadomości o świecie przyrody nieożywionej z trafną klasyfikacją minerałów chwaloną przez samego Karola Linneusza. Druga praca wydana w tym samym roku to traktat filozoficzny *Naturae constantia* (Amsterdam 1632, 1634), w którym młody przyrodnik przeciwstawiał się katastroficznym przekonaniom wieszczącym zagładę świata. 15 kwietnia 1634 roku na uniwersytecie w Lejdzie uzyskał stopień doktora medycyny na podstawie rozprawy pt. *De febribus*, którą zadedykował swym mecenasom: Rafałowi i Andrzejowi Leszczyńskim. Podróż przerwała wiadomość o śmierci Rafała Leszczyńskiego.

1. Wpis do metryki uniwersytetu w Lejdzie; fot. Adam Podsiadły
2. Uniwersytet w Lejdzie w XVII wieku; domena publiczna
3. J. Jonston, *Thaumatrographia naturalis...*, Amsterdam 1665; Muzeum Okręgowe w Lesznie

Organizator:

Dofinansowanie:

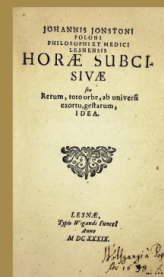
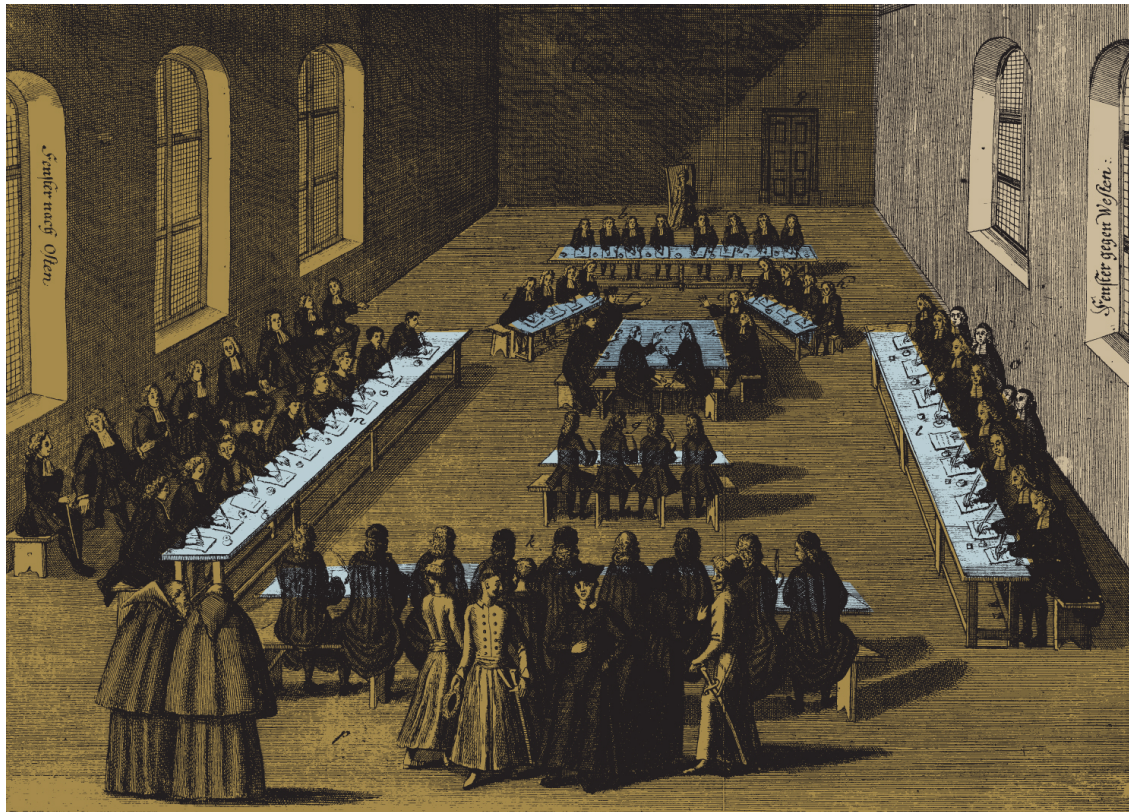

Partnerzy medialni:

Zadanie dofinansowane jest ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury – państwowego funduszu celowego w ramach programu MKiDN „Edukacja kulturalna” oraz środków Samorządu Województwa Wielkopolskiego

3.

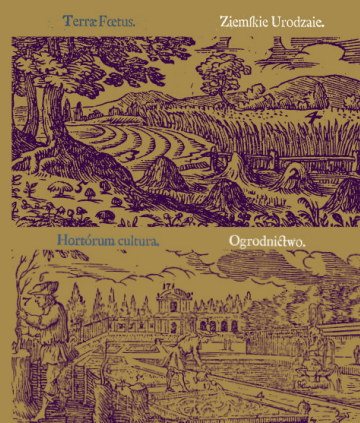
UZNANIE I POZYCJA

Po powrocie do kraju Bogusław – niedawny uczeń – powierzył Jonstonowi stanowisko nadwornego lekarza i fizyka miejskiego. Do nowych obowiązków należało – oprócz leczenia – nadzorowanie wytwarzania leków w leszczyńskich aptekach. Aktywnie uczestniczył Jonston w życiu miasta: pisał podręczniki dla leszczyńskiego gimnazjum, jeszcze w 1632 roku opracował i wydał *Synopsis didacticae...* – program nauczania dla tej szkoły oparty na idei Jana Amosa Komeńskiego.

W 1645 roku wziął udział w obradach Colloquium charitativum w Toruniu. Było to spotkanie zwołane przez króla Władysława IV w celu pojednania religijnego, w którym uczestniczyli przedstawiciele wyznań chrześcijańskich. Jonston był jednym z reprezentantów świeckich ewangelików.

Bogusław doceniał rozliczne zalety swego niedawnego nauczyciela. Powierzał mu także misje polityczne: w 1654 roku przez dziesięć tygodni towarzyszył Bogusławowi w trakcie obrad sejmiku.

Jonston przede wszystkim intensywnie pracował naukowo. Podczas pobytu w Lesznie napisał m.in. podręcznik historii starożytnej *Horae subcisivae...* (1638), rozprawę o driadach *Ad theriacae Andromachii* (1642), wielką encyklopedię fauny *Historiae naturalis...* (1650–1653). Z tego okresu pochodzi również podręcznik *Idea universae medicinae...* (Amsterdam 1644) napisany jako rekompensata za odrzuconą ofertę objęcia katedry medycyny na uniwersytecie we Frankfurcie nad Odrą. *Idea universae medicinae* ukazała się w wielu wydaniach, także w poszerzonej przez autora wersji pt. *Syntagma universae medicinae practicae...* (1673) i służyła studentom uczelni niemieckich jeszcze w połowie XVIII wieku.

19 maja 1637 roku Jonston ożenił się z Krystyną Hortensius, córką wschowskiego aptekarza Samuela, a po jej przedwczesnej śmierci zawarł drugi związek z Anną Rozyną Vechner, córką królewskiego archiatry i wschowskiego lekarza, Mateusza, z którym spotkał się podczas konsylium badającego Krystynę Poniatowską. Z tego związku doczekał się czwórki dzieci, z których przeżyła tylko Anna Regina, późniejsza żona wrocławskiego patrycjusza Samuela von Schaffa.

Wiedza, doświadczenie i pracowitość zapewniły Jonstonowi dostatnie życie; dorobił się znacznego majątku. W Lesznie posiadał dom z ogrodem i polami uprawnymi w północnej części miasta, a w 1652 roku zakupił dobra Ziebindorf (obecnie Skłodowice koło Lubina), dokąd przeniósł się po pożarze Leszna w 1656 roku.

4.

1. Sala obrad Colloquium charitativum w Toruniu; Muzeum Okręgowe w Toruniu

2. J. Jonston, *Horae subcisivae...*, Leszno 1638; Muzeum Okręgowe w Lesznie

3. W. Ballarin, Kościół św. Jana, ok. 1944; Muzeum Okręgowe w Lesznie

4. Płyta nagrobna Mateusza Vechnera na Staromiejskim Cmentarzu Ewangelickim we Wschowie; fot. Dawid Gąsiorek

Organizator:

MUZEUM OKRĘGOWE w Lesznie

WIELKOPOLSKA

INSTYTUCJA KULTURY SAMORZĄDU WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

Dofinansowanie:

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

WIELKOPOLSKA

SAMORZĄD WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

Partnerzy medialni:

wielkopolska.kultura w podzaw

RADIO POZNAŃ

EMAUS

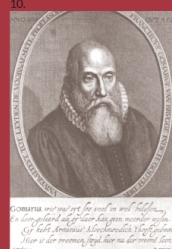
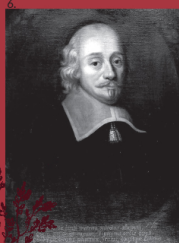
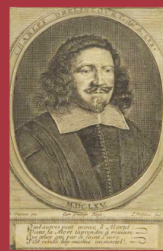
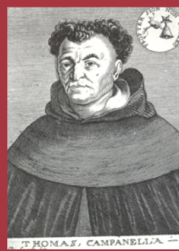
Radio Elita

ESKO

PANORAMA LESZNA

ABC

Zadanie dofinansowane jest ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury – państwowego funduszu celowego w ramach programu MKiGN „Edukacja kulturalna” oraz środków Samorządu Województwa Wielkopolskiego

1. Theophile Bonet; domena publiczna
2. Joannes Antonides van der Linden; domena publiczna
3. Tommaso Campanella; domena publiczna
4. Carl Drelincourt; domena publiczna
5. Nicolaus Henel ab Hennefeld; domena publiczna
6. Samuel Hartlib; domena publiczna
7. Johann Michael; domena publiczna
8. Jan Makowski; domena publiczna
9. Gerard Vossius; domena publiczna
10. Franciscus Gomarus; domena publiczna

Londyn
Cambridge
Lipsk
Lejda
Wittenberga
Bruksela

PROWINCJA? w kontakcie z uczonymi europejskimi

W Lesznie Jan Jonston miał doskonałe warunki do życia i prowadzenia pracy naukowej. W liście do angielskiego uczonego Samuela Hartliba pisał, że *niczego mi, właściwie, w Polsce nie brakuje*. Życie w Lesznie, a później w Skłodowicach, musiało być wygodne i dostatnie, a odległość od ośrodków akademickich nieistotna, bo w niczym nie krępowała pracy naukowej. Doskonale wyposażony warsztat naukowy, zasobna biblioteka licząca około 1200 dzieł, systematyczne kontakty z uczonymi, antykwariuszami, drukarzami i wpływową szlachtą polską i śląską, powodowały, że mógł pozwolić sobie na niezależność naukową. Odrzucił proponowane mu stanowiska na uniwersytetach w Deventer, Frankfurcie nad Odrą, Heidelbergu i Lipsku, pozostając w stałej relacji z wieloma wybitnymi uczonymi swych czasów.

Wiele wybitnych postaci epoki spotkał podczas swych podróży, z innymi utrzymywał stałe kontakty, jeszcze inni komentowali jego dzieła.

Do grona znanych mu osobistości należeli m.in.: historyk i biograf Nicolaus Henel ab Hennefeld (1582–1656), teologowie Karl Drelincourt (1695–1669), Franciscus Gomarus (1563–1641), Jan Makowski (1588–1644) – rektor uniwersytetu we Franeker, Wilhelm Amesius (1676–1633), Andreas Rivet (1572–1651) oraz Adriaan Metius – matematyk, Adolph Vorstius (1597–1663) – botanik, Joannes Antonides van der Linden (1609–1664), Gerhard Vossius (1577–1649) – historyk, Cornelius Drebbel (1572–1633) – konstruktor urządzeń optycznych, Johan van Beverwijck (1594–1647) – fizyk, Johann Heinrich Hottinger (1620–1667) – filolog i pedagog Samuel Hartlib (1600–1662).

Był Jonston jedynym powszechnie znanym w Europie przyrodnikiem z Polski. Współcześni mu wybitni uczeni, m.in. Theophil Bonet (1620–1689) i Johann Michael (1606–1667) komentowali teksty Jonstona i je publikowali. Liczni posiadali jego książki w swych bibliotekach, a studenci medycyny jeszcze w XVIII wieku uczyli się z podręczników jego autorstwa.

Mecenasami uczonego byli reprezentanci rodziny Leszczyńskich. Swe prace dedykował wielkim osobistościom swych czasów m.in. ostatniemu Piastowi śląskiemu – księciu Jerzemu Wilhelmowi, książętom śląskim i niemieckim, elektorowi brandenburskiemu, Radziwiłłom oraz wielkopolskiej i śląskiej szlachie protestanckiej: m.in. Rozdrażewskim, Haugwitzom, Nostitzom, Schönaichom, Schweinitzom.

Organizator:

Dofinansowanie:

Zadanie dofinansowane jest ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury – państwowego funduszu celowego w ramach programu MKiGN „Edukacja kulturalna” oraz środków Samorządu Województwa Wielkopolskiego

Partnerzy medialni:

Wybrane miasta odwiedzone przez Jana Jonstona

Organizator:

Dofinansowanie:

Partnerzy medialni:

Zadanie dofinansowane jest ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury - publicznego funduszu utworzonego w ramach programu MKiDN "Edukacja kulturalna" oraz środków Samorządu Województwa Wielkopolskiego

IOANNIS IONSTONI HISTORIÆ NATURALIS

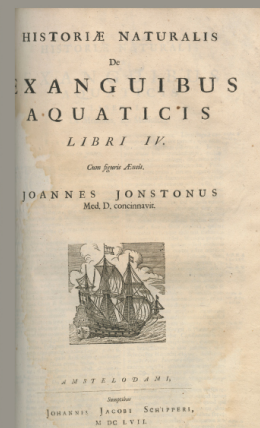
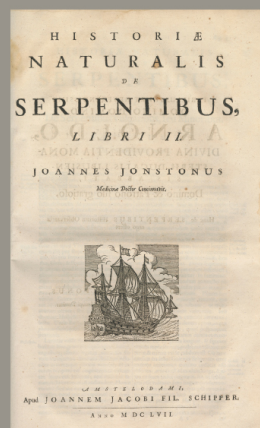
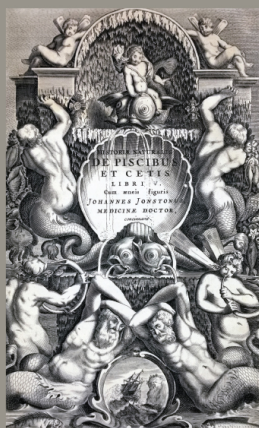
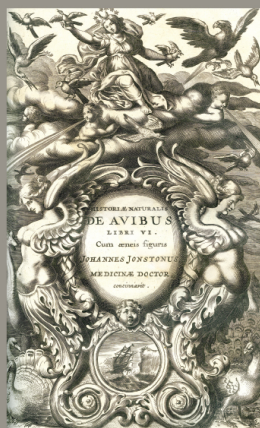
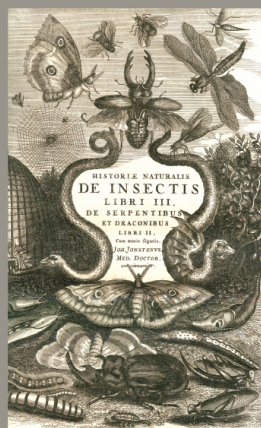

WIELKIE PRACE PRZYRODNICZE – europejskie sukcesy i sława

Najbardziej znany jest Jonston z wydanej w latach 1650–1653 *Historii naturalnej*. To najwybitniejsze dzieło przyrodnicze leszczyńskiego medyka: trzecia wielka encyklopedia fauny po dziełach Konrada Gesnera (1516–1565) i Ulissea Aldrovandiego (1522–1605), licząca ponad 1500 stron, ponad 300 tablic z około 3000 miedziorytów w opracowaniu Mateusza Meriana (1593–1650) – wybitnego wydawcy i miedziorytnika. W 7 księgach: o ptakach, bezkrwistych wodnych, o rybach i waleniach, o czworonożnych, o owadach, węzach i smokach opisał Jonston w przejrzysty sposób cały znany wówczas świat fauny, a nawet więcej – przedstawił również fantastyczne, baśniowe stworzenia: smoki, hydry, feniksa, w których istnienie wątpił. Wiedzę o opisywanych zwierzętach czerpał z prac przyrodniczych i geograficznych, uzupełniał o dane z kompendiów medycznych, rolniczych i relacji podróżników oraz własną wiedzę medyczną, gdy wskazywał zastosowania medyczne surowców pozyskiwanych od opisywanych zwierząt. Jego opisy fauny obydwu Ameryk jest bardziej wiarygodny i rzetelny niż wiadomości zawarte w innych ówczesnych dziełach. Do końca XVIII wieku encyklopedia ta cieszyła się wielką popularnością za sprawą przejrzystości i wiążętości wykładu, świetnych ilustracji i wybitnych walorów dydaktycznych. Doczekała się przekładów na języki: holenderski (1660, 1760), angielski (1652) i francuski (1773). Całościowe edycje miały miejsce trzykrotnie w XVIII wieku (Amsterdam 1718, Frankfurt nad Menem 1755–1757, Rouen 1768).

1. Konrad Gesner; domena publiczna
2. Ulisseo Aldrovandi; domena publiczna
3. Karty tytułowe *Historie naturalis*... Amsterdam 1657;
Museum Okręgowe w Lesznie
Ilustracje: *Historie naturalis*... Amsterdam 1657; Muzeum Okręgowe w Lesznie

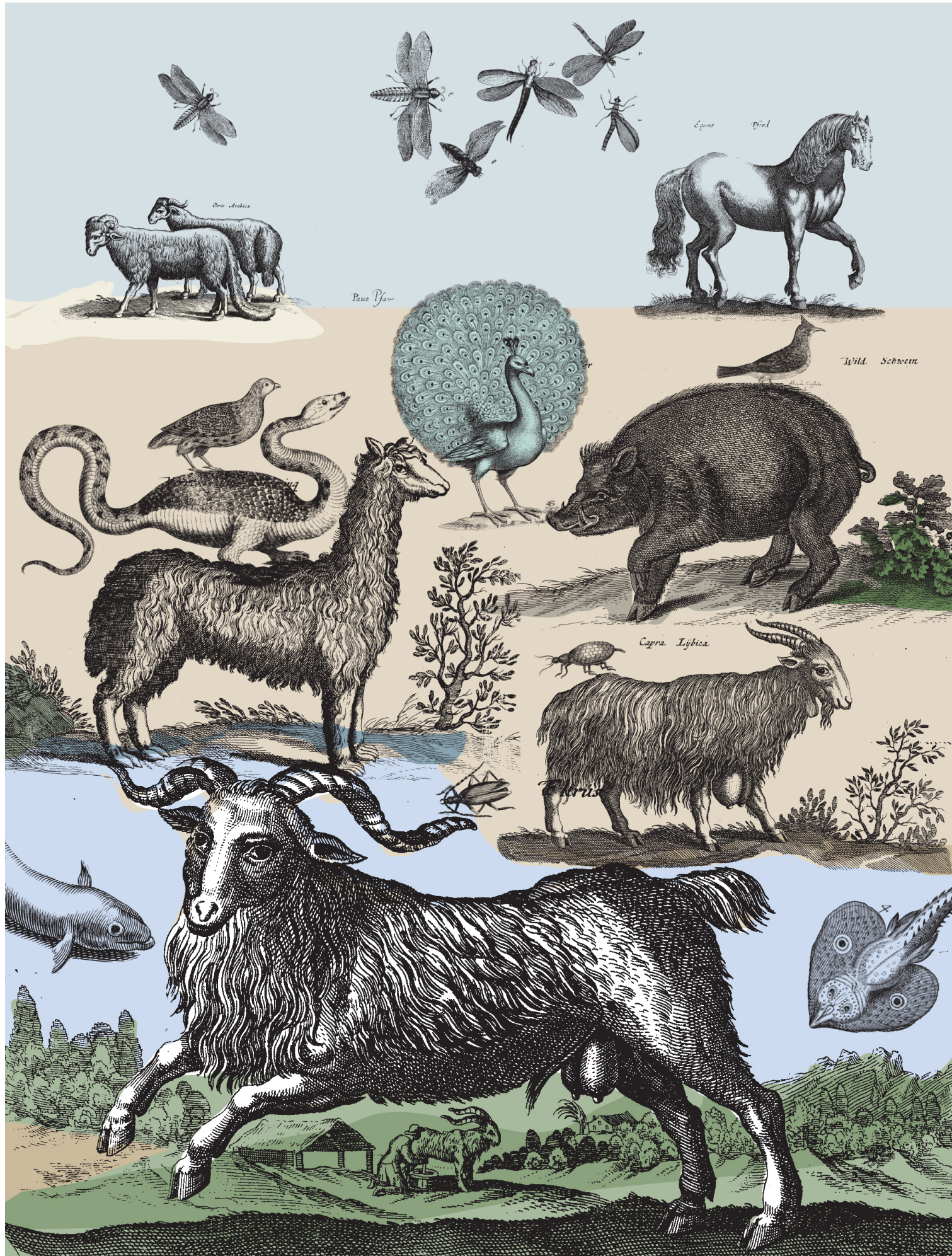
Organizator:

Partnerzy medialni:

Zadanie dofinansowane jest ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury – państwowego funduszu celowego w ramach programu MKiDN „Edukacja kulturalna” oraz środków Samorządu Województwa Wielkopolskiego

Organizator:

**MUZEUM
OKRĘGOWE**
w Lesznie

WIELKOPOLSKA

**INSTYTUCJA KULTURY
SAMORZĄDU
WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO**

Dofinansowanie:

**Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego**

WIELKOPOLSKA

**SAMORZĄD
WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO**

Partnerzy medialni:

wielkopolska
kultura w podziale

**Radio
POZNAN**

EMAUS
dobry radiu

Radio Elka

ESKO

**PANORAMA
LESZNA**

**ABC
LESZNA**

Zadanie dofinansowane jest ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury - państwowego funduszu celowego w ramach programu MKiDN „Edukacja kulturalna” oraz środków Samorządu Województwa Wielkopolskiego

IOANNIS IONSTONI DENDROGRAPHIAS

Sive
HISTORIÆ NATURALIS
DE ARBORIBUS
ET FRUTICIBUS TAM
NOSTRI QVAM PEREGRINI
ORBIS
LIBRI DECEM:

WIELKIE PRACE PRZYRODNICZE – europejskie sukcesy i sława

Po upadku Leszna, spalonego w kwietniu 1656 roku, osiadł w majątku Składowice w księstwie legnickim, który nazwał Cibeniacum. Tu poświęcił się wyteżonej pracy, której owocami były kolejne dzieła encyklopedyczne oraz nowe, poszerzone i poprawione wydania kilku dotychczas wydanych kompendiów. Tu też, w 1662 roku, ukończył i wydał w Jenie drugie wspaniałe ilustrowane dzieło: encyklopedię poświęconą drzewom pt. *Dendrographia...* Na 528 stronach opisał około 2000 gatunków roślin drzewiastych, które uszeregował w dziesięciu grupach, wzbogacając je o 137 tablic z ponad 1800 rysunkami omawianych drzew i ich owoców. Zaczątkiem tej pracy była wydana w Lesznie w 1645 roku mniejsza publikacja *Syntagmatis dendrologii specimen*.

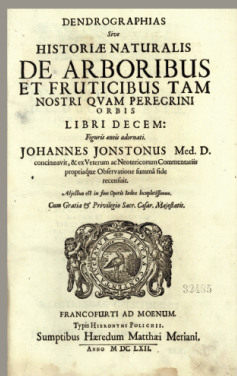
Historia roślin drzewiastych, oparta na pracach współczesnych autorów, wyrażała praktyczne podejście autora do swej pracy, bowiem do wszystkich opisów dodał Jonston zastosowania medyczne roślin.

4 września 1645 roku pisał o pracach nad *Dendrographia*:

Przedstawiłem plan całej botanicznej pracy panu Komeńskiemu i ofiarowałem mu wydrukowaną próbkę o drzewach owocowych (ale to nie jest całkiem gotowe), po czym pan Komeński dał 20 reichstalarów na druk. Przedstawiłem mu także plan pracy fitognomicznej, bardzo pięknej pracy, na podstawie której każdy będzie mógł zidentyfikować rośliny, jakby każdy miał wiele książek w rękę, ale przysiągł sobie milczeć o nich. Wszystko to Komeński zaaprobował. Merian chciałby wydrukować dzieło botaniczne we Frankfurcie...

Medyczny aspekt publikacji docenili akademicy z Heidelbergu i Lipska, proponując Jonstonowi w 1663 roku katedry medycyny. Po raz kolejny oferta spotkała się z odmową.

Wydął także katalog roślin zielnych pt. *Notitia regni vegetabilis* (1661).

Ilustracje: *Dendrographia, sive historiae naturalis...*
Frankfurt nad Menem 1662; domena publiczna

Organizator:

Dofinansowanie:

Partnerzy medialni:

Zadanie dofinansowane jest ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury – państwowego funduszu celowego w ramach programu Kultury „Edukacja kulturalna” oraz środków Samorządu Województwa Wielkopolskiego

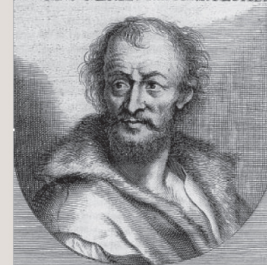

LESZNA,
TYPIS VETTERIANIS.

FRANCOFURTI AD MOENUM
Typis Hieronymi Pollicii.
Sumptibus Hæredum Matthæi Meriani.

MATHEVS MERIAN KUPFFERS' TECHER

1.

*Pyrus Sativa
Birenbaum.*

DRUKARSTWO

MERIANA

W XVII wieku nastąpił także rozwój sztuki typograficznej. Wiodącymi centrami drukarstwa stały się zwłaszcza uniwersyteckie ośrodki Holandii i Niemiec, gdzie na wyżyny wspięła się sztuka odwzorowywania rzeczywistości poprzez stosowanie grafik, zwłaszcza miedziorytu. Miało to olbrzymie znaczenie dla drukowania atlasów, ilustrowanych prac z zakresu botaniki i zoologii, anatomii oraz ikonografii osób i miejsc. Świat przedstawiony na kartach książek stawał się odbiciem świata rzeczywistego, a wraz z upowszechnianiem techniki drukarskiej coraz bardziej dostępny dla wzrastającej liczby osób potrafiących czytać i pisać.

Jonston przykładął wielką wagę do jakości druku. Miał świadomość, że książka musi być nie tylko starannie opracowana i przejrzysto napisana, ale i doskonale wydrukowana. Dlatego współpracował z licznymi warsztatami drukarskimi, w tym najlepszymi oficynami holenderskimi i niemieckimi, które gwarantowały najwyższą w XVII wieku jakość wykonania.

Drobne podręczniki powierzał drukarzom leszczyńskim – Danielowi Vetterowi i Wigandowi Funckowi.

Leszno było w XVII wieku ważnym ośrodkiem typograficznym o charakterze ponadreligijnym i wielokulturowym. W trosce o jakość drukowanych dzieł osobiście nadzorował pracę typografów. O podręczniku *Horae subicisvæ* pisał: *Historia moja na moich oczach jest drukowana, aby imiona własne zostały dokładnie przedstawione.*

Wielkie kompendia ukazywały się w Amsterdamie, Lipsku, Frankfurtu nad Menem i Jenie. Kontaktował się z drukarzami osobiście lub zlecał wydanie wrocławskiemu nakładcy Jacobowi Veitowi Troschelowi, z którym chętnie współpracował.

Dzięki takiemu podejściu do jakości druku jego dzieła były w powszechnym obiegu w całej Europie, wielokrotnie wydawane, tłumaczone i chętnie czytane.

Największą sławę przyniosły mu najpiękniejsze dzieła – encyklopedie zwierząt i drzew – bogato ilustrowane i starannie wydane. Sukces tych książek był wynikiem współpracy z oficyną Matthäusa Meriana starszego (1593–1650) – wybitnego rytownika i wydawcy. Merian miał w swym dorobku ilustracje do licznych atlasów, książek podróżniczych, Biblii. W jego opracowaniu ukazały się ilustracje do *Historii naturalnej* skompletowane przez Jonstona, zaś wizerunki drzew wykonał najpewniej sam. Dzięki współpracy Jonstona ze środowiskiem zachodnioeuropejskich rysowników i sztycharzy leszczyński polihistor znany jest dziś z dwu graficznych wizerunków.

1. Matthäus Merian; domena publiczna

Ilustracje:

J.A. Komeński, *Świat rzeczy pod zmysły podpadających...*, Warszawa 1770; Muzeum Okręgowe w Lesznie

J. Jonston, *Historie naturalis...*, Amsterdam 1657; Muzeum Okręgowe w Lesznie

J. Jonston, *Dedographias...*, domena publiczna

Organizator:

Dofinansowanie:

Partnerzy medialni:

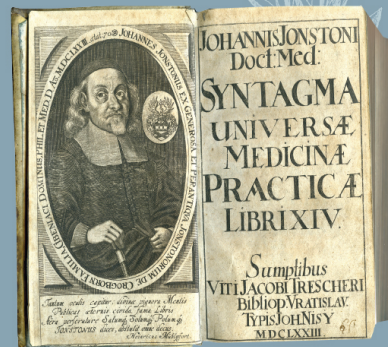
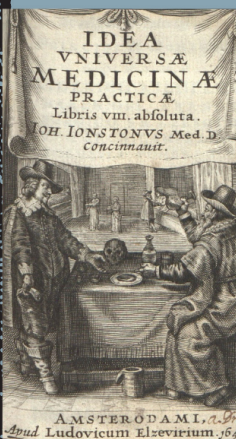

Zadanie dofinansowane jest ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury – państwowego funduszu celowego w ramach programu „Początki Kultury” oraz ze środków Samorządu Województwa Wielkopolskiego

AD
THERIACÆ
ANDROMACHI
SINGULARIA
SCHEDIASMA.

LESZNÆ.
TYPIS VETTERIANIS.
ANNO
M. DC. XLII.

PRZYRODOZNAWCA I LEKARZ

Przez całe życie ważna była dla niego medycyna. Przejawem tej życiowej pasji były kolejne poprawiane i uzupełniane edycje wcześniej wydanych prac. Książki te miały nie tylko wymiar naukowy, ale także praktyczny.

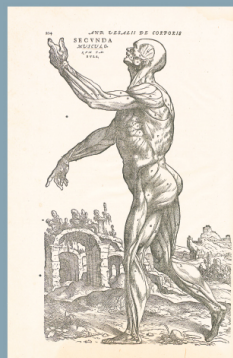
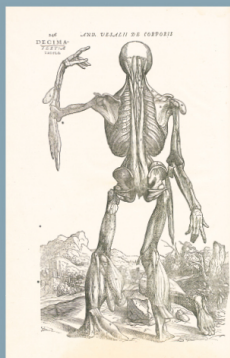
W swoim dorobku opierał się na pracach uczonych, własnym doświadczeniu oraz wiedzy ludowej. Zdobyta wiedza z zakresu świata przyrody ożywionej i nieożywionej pozwoliła Jonstonowi na uzupełnianie wykładu o wskazówki na temat wykorzystania surowców roślinnych, mineralnych i zwierzęcych do wytwarzania leków.

W pracy *Idea hygieines* (1661) zawarł Jonston liczne zalecenia dotyczące zachowania dobrego stanu zdrowia, omówił wpływ środowiska zewnętrznego na kondycję człowieka.

W 1642 roku opublikował rozprawę o driadki – panaceum na wszelkie dolegliwości spowodowane epidemiami – znanym od czasów starożytnych. Praca ta pt. *Ad theriacae Andromachii* zjednała mu poważanie w kręgach naukowych, a elektor brandenburski zaproponował mu objęcie katedry medycyny na uniwersytecie we Frankfurcie nad Odrą. W zamian za tę propozycję Jonston opracował dla tej uczelni podręcznik dla studentów medycyny *Idea universae medicinae practicae* (1644), który był wielokrotnie wznawiany w całej Europie. W nowym wydaniu pod zmienionym tytułem *Syntagma universae medicinae practicae* dzieło ukazało się jeszcze kilkukrotnie, także w przekładzie na język angielski.

Ważne miejsce w jego naukowej twórczości zajął opis przyrody nieożywionej – otaczającego nas świata. W 1632 roku ukazało się jego wczesne dzieło pt. *Thaumatographia naturalis...*, które doczekało się po latach nowych, uzupełnianych edycji. Książka ta była kompendium z zakresu budowy ziemi, kosmosu oraz zjawisk przyrodniczych. W pracy tej zawarł też poprawną odpowiedź na znajdowane w ziemi artefakty z przeszłości, traktowane – jeszcze w jego czasach – jako osobliwość przyrody. Jonston trafnie uznał je za pozostałości po minionych pokoleniach. Dziś nazwalibyśmy go prekursorem archeologii i geologiem.

1. J. Jonston, *Ad theriacae...*, Leszno 1642; domena publiczna
2. J. Jonston, *Thaumatographia naturalis...*, Amsterdam 1665; Muzeum Okręgowe w Lesznie
3. J. Jonston, *Idea universae medicinae practicae*, Amsterdam 1644; domena publiczna
4. J. Jonston, *Syntagma medicinae practicae...*, Jena 1673; Muzeum Okręgowe w Lesznie
5. A. Vesalius, *De humani corporis fabrica libri septem*, Bazylea 1555; Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu

Organizator:

MUZEUM
OKRĘGOWE
w Lesznie

WIELKOPOLSKA

INSTYTUCJA KULTURY
SAMORZĄDU
WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO

Dofinansowanie:

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

WIELKOPOLSKA

SAMORZĄD
WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO

Partnerzy medialni:

wielkopolska.
kultura w podzaw

Radio
Poznań

EMAUS
dobre radio

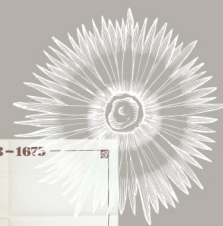
Radio Elka

ESKO

PANORAMA
LESZNA

ABC
LESZNA

Zadanie dofinansowane jest ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury – państwowego funduszu celowego w ramach programu MKiDN „Edukacja kulturalna” oraz środków Samorządu Województwa Wielkopolskiego

PAMIĘĆ

Jan Jonston zmarł 8 czerwca 1675 roku w Składowicach, a 29 września – zgodnie z jego życzeniem – pochowany został na kalwińskim cmentarzu w Lesznie. Jego śmierć nie przeszła bez echa. Uczczono jego pamięć obszernym kazaniem żałobnym z życiorysem oraz zbiorem wierszy przyjaciół, znajomych i kolegów-uczonych m.in. z Wrocławia i Lipska.

Leszno było dla Jonstona prawdziwą życiową przystanią. Swoją dom i ogród – zakupione od Bogusława Leszczyńskiego, zlokalizowane przy dzisiejszej ulicy Niepodległości – sprzedał dopiero na krótko przed swą śmiercią. Listy pisane z Leszna adresował: *Leszno, z siedziby Muz.*

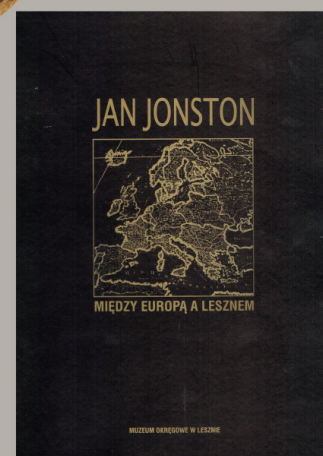
Nie ma już cmentarza kalwińskiego w Lesznie, nie znajdziemy grobu Jonstona. Na miejscu cmentarza znajduje się park noszący imię uczonego oraz pomnik upamiętniający jego postać i dzieło oraz symboliczne miejsce spoczynku.

Na kamieniu nagrobka wyryte było epitafium o treści:

Tu leżą kości znakomitszego uczonego i lekarza Jana Jonstona, pochodzącego ze znakomitego rodu szkockiego, zasłużonego sławnymi dziełami świeckimi i duchownymi. Potomni podziwiać będą jego ustawiczne dążenie do poznania świata. Przechodniu zatrzymaj się i mów modlitwę.

Rok 2023 ogłoszony został w Lesznie Rokiem Jana Jonstona. To nie pierwsza inicjatywa upamiętniająca tę wybitną postać. W 1811 roku pochodzący z Leszna lekarz Jerzy Christian Arnold opublikował w Warszawie po raz pierwszy w języku polskim *Wiadomość o życiu i dziełach Jana Jonstona...* W okresie międzywojennym postać Jonstona przypomnieli Bronisław Świderski publikując w 1935 roku broszurę *Dr Jan Jonston. Wybitny uczyony dawnego Leszna*. Prawdziwy renesans zainteresowaniem uczonym przyniosły lata 70. XX wieku. Z inicjatywy Leszczyńskiego Towarzystwa Kulturalnego organizowano naukowe konferencje, wystawy, publikowano drobne prace popularyzujące postać Jonstona. W 1975 roku odsłonięto w Lesznie – jedyny jak dotąd na świecie – pomnik Jana Jonstona. Dzieło projektu Magdaleny Więcek stało się symboliczną lokalizacją – na miejscu zlikwidowanego cmentarza kalwińskiego, gdzie w 1675 roku spoczęło jego ciało. W 1976 roku park otrzymał imię Jonstona.

Muzeum Okręgowe w Lesznie gromadzi dzieła uczonego w XVII-wiecznych edycjach, prace mu poświęcone oraz ikonografię portretową. W 2023 roku realizowany jest przez Muzeum wielki projekt edukacyjny związany z postacią Jana Jonstona pt. „Encyklopedia Jana Jonstona – porządkowanie świata” współfinansowany ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Samorządu Województwa Wielkopolskiego angażujący społeczeństwo Leszna, Szamotuł, Lubina, Bytomia Odrzańskiego i Cerekwicy. W ramach Roku Jana Jonstona interesujące przedsięwzięcia edukacyjne i popularyzatorskie organizowane są również z inicjatywy miasta. Na uwagę zasługuje zapoczątkowana współpraca z polonijnymi szkołami w Szkoci. Postać Jonstona łączy.

1. Pomnik Jana Jonstona; fot. Paulina Prac
2. Plakat z programem jubileuszu 300-lecia śmierci Jonstona; Muzeum Okręgowe w Lesznie
3. Katalog wystawy zorganizowanej w Muzeum Okręgowym w Lesznie w 1975 roku; Muzeum Okręgowe w Lesznie
4. Medal okolicznościowy, 1975, Muzeum Okręgowe w Lesznie
5. Katalog wystawy zorganizowanej w Muzeum Okręgowym w Lesznie w 2003 roku: *Jan Jonston – między Europą a Lesznem*, Leszno 2003; Muzeum Okręgowe w Lesznie

Organizator:

Dofinansowanie:

Zadanie dofinansowane jest ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury – państwowego funduszu celowego w ramach programu MKiDN „Edukacja kulturalna” oraz środków Samorządu Województwa Wielkopolskiego

Partnerzy medialni:

